

บทบาทผู้จัดการเครือข่ายนโยบายขององค์การบริหารส่วนตำบลบ้านกุ่ม ในการขับเคลื่อนการจัดการขยะเชิงเศรษฐกิจหมุนเวียนแบบมีส่วนร่วม

ณัชชานุช พุ่มทอง^{1*} และ สุภาดา ขุนณรงค์²

¹สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี

²สาขาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี

*Corresponding author E-mail: n_Pichitthanarat@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาบทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบลบ้านกุ่มในฐานะผู้จัดการเครือข่ายนโยบายในการขับเคลื่อนการจัดการขยะเชิงเศรษฐกิจหมุนเวียนแบบมีส่วนร่วม และ 2) เพื่อวิเคราะห์กลไกการขับเคลื่อนและเงื่อนไขความสำเร็จของการจัดการขยะเชิงเศรษฐกิจหมุนเวียนแบบมีส่วนร่วมในตำบลบ้านกุ่ม จังหวัดเพชรบุรี การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจง ประกอบด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก จำนวน 10 คน และการประชุมกลุ่มย่อย จำนวน 15 คน ร่วมกับการศึกษาเอกสารและการสังเกตการณ์ภาคสนาม วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา และตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลด้วยวิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า

ผลการวิจัยพบว่า องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านกุ่มได้ปรับบทบาทจากการจัดการขยะเชิงบริการ (เก็บ ขน กำจัด) ไปสู่การทำหน้าที่เป็น “ผู้จัดการเครือข่ายนโยบาย” โดยมีบทบาทสำคัญ 5 ประการ ได้แก่ 1) การกำหนดกรอบปัญหาและสร้างวาระร่วมของชุมชน 2) การออกแบบเครื่องมือเชิงนโยบายที่สอดคล้องกับชีวิตประจำวัน 3) การประสานภาคีและระดมทรัพยากรในพื้นที่ 4) การกระตุ้นการมีส่วนร่วมและสร้างแรงเสริมทางสังคม และ 5) การกำกับติดตามเพื่อประกันความต่อเนื่องของเครือข่าย นอกจากนี้ ความสำเร็จของการขับเคลื่อนเกิดจากกลไกหลัก ได้แก่ กลไกการลดขยะต้นทางผ่านครัวเรือน กลไกแรงเสริมเชิงบวกและแรงหนุนทางสังคม กลไกการขยายผลผ่านเครือข่าย และกลไกการบริหารแบบยืดหยุ่นปรับตัวตามบริบท ขณะที่เงื่อนไขความสำเร็จที่สำคัญประกอบด้วยภาวะผู้นำและความต่อเนื่องเชิงนโยบาย ความเข้มแข็งของภาคีเครือข่ายและทุนทางสังคม ความเหมาะสมของเครื่องมือเชิงนโยบายต่อวิถีชีวิตชุมชน และระบบติดตามผลที่สื่อสารผลลัพธ์อย่างเป็นรูปธรรม ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า การจัดการขยะเชิงเศรษฐกิจหมุนเวียนในระดับท้องถิ่นจะเกิดความยั่งยืนได้เมื่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทำหน้าที่เชิงยุทธศาสตร์ในการบริหารเครือข่ายนโยบายและสร้างความเป็นเจ้าของร่วมของประชาชนในระดับครัวเรือนและชุมชน

คำสำคัญ: ผู้จัดการเครือข่ายนโยบาย เศรษฐกิจหมุนเวียน การจัดการขยะมีส่วนร่วม

รับบทความ: 28 เมษายน 2569

แก้ไขเสร็จ: 3 มิถุนายน 2569

ตอบรับบทความ: 19 มิถุนายน 2569

The Role of Ban Kum Subdistrict Administrative Organization as a Policy Network Manager in Driving Participatory Circular Economy–Based Waste Management

Natchanuch Poomtong^{1*} and Supada Khunnarong²

¹Public Administration Program, Faculty of Humanities and Social Sciences, Phetchaburi Rajabhat University

²Science and Technology Program, Faculty of Science and Technology, Phetchaburi Rajabhat University

*Corresponding author E-mail: n_pichitthanarat@hotmail.com

Abstract

This research article aims to: 1) examine the role of Ban Kum Subdistrict Administrative Organization (SAO) as a policy network manager in facilitating participatory circular economy–based waste management; and (2) analyze the driving mechanisms and success conditions of participatory circular economy–based waste management in Ban Kum Subdistrict, Phetchaburi Province. This study employed a qualitative research design with purposive sampling. The data collection includes in–depth interviews with 10 informants and a focus group with 15 participants, supplemented by documentary research and field observation. Content analysis was used for data analysis, and the validity was verified through triangulation.

The findings reveal that Ban Kum SAO has shifted its role from a service–oriented waste management provider (collection, transportation, and disposal) to a “policy network manager.” Five major roles were identified: 1) framing problems and setting a shared community agenda; 2) designing policy instruments; 3) coordinating stakeholders and mobilizing local resources; 4) stimulating public participation and building social reinforcement; and 5) monitoring to ensure network continuity. The success is driven by key mechanisms, including household–level source reduction, positive reinforcement and social support, network expansion, flexible management tailored to local contexts. Key success conditions include leadership and policy continuity, strong local networks and social capital, suitable policy tools for community lifestyles, and monitoring systems that deliver clear results Overall, sustainable local circular economy–based waste management is achieved when local governments play a strategic role in managing policy networks and fostering a sense of co–ownership among households and communities.

Keywords: Policy Network Manager, Circular Economy, Participatory Waste Management

บทนำ

การบริหารจัดการขยะมูลฝอยชุมชนเป็นปัญหาสาธารณะที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและคุณภาพชีวิตของประชาชน โดยเฉพาะในระดับท้องถิ่นซึ่งเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบการจัดการขยะโดยตรง แม้ว่าภาครัฐจะมีนโยบายและแผนปฏิบัติการด้านการจัดการขยะของประเทศอย่างต่อเนื่อง แต่หลายพื้นที่ยังประสบปัญหาด้านการกำจัดขยะ ข้อจำกัดด้านการบริหารจัดการ และการมีส่วนร่วมของประชาชน ส่งผลให้การจัดการขยะยังขาดประสิทธิภาพและความยั่งยืน ดังนั้น แนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียน (Circular Economy) ซึ่งมุ่งลดการเกิดขยะและส่งเสริมการนำทรัพยากรกลับมาใช้ประโยชน์ จึงเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาระบบการจัดการขยะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในปัจจุบัน

ทั้งนี้ ข้อมูลสถานการณ์ขยะของประเทศไทยพบว่า ขยะชุมชนส่วนใหญ่เป็นขยะอินทรีย์ คิดเป็นร้อยละ 64.00 รองลงมา คือ ขยะรีไซเคิล ร้อยละ 30.00 ขณะที่ขยะอันตรายและขยะทั่วไป มีสัดส่วนเพียงร้อยละ 3.00 เท่ากัน (กรมควบคุมมลพิษ, 2564) สะท้อนให้เห็นว่าหากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สามารถส่งเสริมการจัดการขยะอินทรีย์และขยะรีไซเคิลได้อย่างมีประสิทธิภาพ จะช่วยลดปริมาณขยะ ปลายทาง ลดภาระงบประมาณในการจัดการขยะ และเพิ่มประสิทธิภาพการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรม

สำหรับปัญหาขยะนี้ ในทางนโยบายมิได้เป็นเพียงเรื่องเครื่องมือหรือเทคนิคการเก็บขนและกำจัด แต่เป็นปัญหาที่เชื่อมโยงโดยตรงกับพฤติกรรม การคัดแยก การลดใช้ และความร่วมมือของประชาชนในชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีโครงสร้างชุมชนหลากหลาย เช่น พื้นที่กิ่งเมือง กิ่งชนบทที่มีทั้งชุมชนดั้งเดิม บ้านจัดสรร วัด โรงเรียน หน่วยงานราชการ และกิจกรรมทางเศรษฐกิจหลายรูปแบบ ทำให้การจัดการขยะมีความซับซ้อนสูงกว่าพื้นที่ที่มีลักษณะชุมชนแบบเดียว

องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านกุ่ม (อบต. บ้านกุ่ม) เป็นตัวอย่างพื้นที่ที่สะท้อนความท้าทายดังกล่าวอย่างชัดเจน โดยเผชิญปัญหาเชิงโครงสร้างพื้นฐาน ได้แก่ การขาดแคลนพื้นที่รองรับขยะอย่างเป็นระบบ ระบบเก็บขนขยะที่ไม่เพียงพอ รวมถึงผลกระทบจากน้ำหลาก ขณะเดียวกันประชาชนส่วนหนึ่งยังขาดความตระหนักด้านการคัดแยกขยะ และมีทัศนคติแบบพึ่งพารัฐเป็นหลัก ส่งผลให้ประสิทธิภาพในการบริหารจัดการขยะของพื้นที่อยู่ในระดับต่ำ จากข้อมูลของ อบต.บ้านกุ่มพบว่าปริมาณขยะที่ต้องเก็บขนเฉลี่ยประมาณ 4-5 ตันต่อวัน ขณะที่ระบบกำจัดและพื้นที่รองรับขยะมีข้อจำกัด ส่งผลให้การจัดการขยะกลายเป็นภารกิจสำคัญขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในช่วงหลายปีที่ผ่านมา ด้วยเหตุนี้ อบต.บ้านกุ่มจึงนำแนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียน (Circular Economy) มาเป็นกรอบในการพัฒนาระบบการจัดการขยะ โดยมุ่งลดการเกิดของเสีย ส่งเสริมการใช้ซ้ำ การรีไซเคิล และการสร้างมูลค่าเพิ่มจากทรัพยากรในชุมชน (Ellen MacArthur Foundation, 2013) ซึ่งเป็นแนวทางที่ได้รับการยอมรับในระดับสากลว่าสามารถลดของเสียและเพิ่มประสิทธิภาพการใช้ทรัพยากรได้ทั้งในระดับเศรษฐกิจและชุมชน (Ellen MacArthur Foundation, 2020; OECD,

2020) ทั้งยังสอดคล้องกับการขับเคลื่อนโมเดลเศรษฐกิจ BCG ของประเทศไทย โดยการศึกษาพบว่าความสำเร็จของการจัดการขยะตามแนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียนมิได้ขึ้นอยู่กับเทคโนโลยีหรือระบบกำจัดขยะเพียงอย่างเดียว แต่ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของประชาชน การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ และการจัดการเชิงสถาบันในระดับพื้นที่ควบคู่กันไป (คณาธิป ไกยชน, 2567)

สอดคล้องกับงานวิจัยที่ผ่านมา ซึ่งชี้ให้เห็นว่าความสำเร็จของการจัดการขยะชุมชนมิได้ขึ้นอยู่กับศักยภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพียงอย่างเดียว แต่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของประชาชนและความร่วมมือของภาคีเครือข่ายในพื้นที่ โดยการศึกษาของศรัณรัตน์ ศิลปภษา และ ผ่องพรรณ มุริกันนท์ (2562) พบว่า การบูรณาการความร่วมมือระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ชุมชน และเครือข่ายภาคประชาชน สามารถส่งเสริมการคัดแยกขยะและการดำเนินกิจกรรมธนาคารขยะได้อย่างต่อเนื่อง ขณะที่ นิภาพรณ เจนสันติกุล (2565) ชี้ให้เห็นว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญในการกำหนดกลไกการบริหารจัดการ การประสานความร่วมมือ และการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับพื้นที่ ทั้งนี้ อบต.บ้านกุ่มได้ริเริ่มโครงการ “พลเมืองยุคใหม่ ชุมชนไร้ถัง” เพื่อส่งเสริมการจัดการขยะตั้งแต่ต้นทางผ่านการใช้ถังหมักขยะอินทรีย์ในครัวเรือนและกิจกรรมสนับสนุนต่าง ๆ ส่งผลให้ปริมาณขยะที่ต้องเก็บขนลดลง เกิดการขยายผลการใช้ถังหมักในชุมชน และเกิดเครือข่ายความร่วมมือระหว่างวัด โรงเรียน อสม. และกลุ่มวิสาหกิจชุมชน

สิ่งที่น่าสนใจ คือ บทบาทของ อบต. มิได้จำกัดอยู่ในฐานะ “ผู้ให้บริการสาธารณะ” แต่เริ่มปรับเปลี่ยน สู่บทบาท “ผู้จัดการเครือข่ายนโยบาย” (Policy Network Manager) ที่ทำหน้าที่สร้างความร่วมมือ ออกแบบกลไก จัดสรรบทบาท และเชื่อมโยงทรัพยากรของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ให้เกิดการขับเคลื่อนร่วมกัน

นอกจากนี้ ยังมีงานศึกษาที่สะท้อนให้เห็นว่า การประยุกต์ใช้แนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียนในระดับชุมชนสามารถก่อให้เกิดผลลัพธ์ทั้งในมิติสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคม โดยเฉพาะการลดปริมาณขยะอินทรีย์ การเพิ่มการใช้ประโยชน์จากวัสดุเหลือใช้ และการสร้างรายได้เสริมให้แก่ครัวเรือนในชุมชน (พัชรพร ศักดิ์ศรีวัน และ พิทักษ์ ศิริวงศ์, 2566) อย่างไรก็ตาม งานศึกษาส่วนใหญ่ยังมุ่งเน้นผลลัพธ์ของกิจกรรมหรือมาตรการที่ดำเนินการ ขณะที่การอธิบายกลไกการขับเคลื่อนผ่านเครือข่ายความร่วมมือและบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในฐานะผู้จัดการเครือข่ายยังมีอยู่อย่างจำกัด

แม้งานวิจัยที่ผ่านมาได้สะท้อนให้เห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชน เครือข่ายความร่วมมือ และการประยุกต์ใช้แนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียนในการจัดการขยะชุมชน รวมทั้งแสดงให้เห็นผลลัพธ์เชิงบวกด้านสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคม (พัชรพร ศักดิ์ศรีวัน และ พิทักษ์ ศิริวงศ์, 2566) แต่อย่างไรก็ตาม ยังมีข้อจำกัดในเชิงองค์ความรู้เกี่ยวกับบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในฐานะ “ผู้จัดการเครือข่ายนโยบาย” ที่ทำหน้าที่เชื่อมโยง

ภาคส่วนต่าง ๆ สร้างกลไกความร่วมมือ และขับเคลื่อนการจัดการขยะเชิงเศรษฐกิจหมุนเวียนในระยะยาว โดยเฉพาะในบริบทพื้นที่กึ่งเมืองกึ่งชนบทที่มีความหลากหลายของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Ansell & Gash, 2008; Rhodes, 1997)

ดังนั้น งานวิจัยนี้จึงมุ่งศึกษาบทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบลบ้านกุ่มในฐานะผู้จัดการเครือข่ายนโยบายในการขับเคลื่อนการจัดการขยะเชิงเศรษฐกิจหมุนเวียนแบบมีส่วนร่วม โดยมุ่งอธิบายกลไกและเงื่อนไขความสำเร็จของการสร้างความร่วมมือระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ ในระดับพื้นที่ อันจะนำไปสู่การพัฒนาศักยภาพด้านการบริหารจัดการเครือข่ายนโยบาย การบริหารภาครัฐแนวใหม่ และการจัดการสิ่งแวดล้อมในระดับท้องถิ่น ตลอดจนเป็นข้อเสนอเชิงนโยบายสำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีบริบทใกล้เคียงกันต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบลบ้านกุ่มในฐานะผู้จัดการเครือข่ายนโยบาย ในการขับเคลื่อนการจัดการขยะเชิงเศรษฐกิจหมุนเวียนแบบมีส่วนร่วม
2. เพื่อวิเคราะห์กลไกการขับเคลื่อนและเงื่อนไขความสำเร็จของการจัดการขยะเชิงเศรษฐกิจหมุนเวียนแบบมีส่วนร่วมในตำบลบ้านกุ่ม จังหวัดเพชรบุรี

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) แบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากผู้มีบทบาทหรือมีประสบการณ์ตรงเกี่ยวกับการบริหารจัดการขยะในตำบลบ้านกุ่ม จังหวัดเพชรบุรี ผู้ให้ข้อมูลประกอบด้วย 1) ผู้ให้ข้อมูลสำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึก จำนวน 10 คน ได้แก่ ผู้บริหารท้องถิ่น ผู้นำชุมชน และประชาชนผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการขยะ และ 2) ผู้เข้าร่วมประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) จำนวน 15 คน ซึ่งเป็นตัวแทนภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังใช้การสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วมเพื่อศึกษาบริบทและกระบวนการดำเนินงานประกอบการวิเคราะห์ข้อมูล

ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษานี้ ผู้วิจัยใช้กรอบการวิเคราะห์ (Analytical Framework) เพื่อเป็นแนวทางในการจัดหมวดหมู่ข้อมูลและอธิบายปรากฏการณ์ที่ศึกษา โดยแบ่งออกเป็น 3 องค์ประกอบหลัก ได้แก่

บทบาทของ อบต. บ้านกุ่มในฐานะผู้จัดการเครือข่ายนโยบาย ประกอบด้วยกำหนดยุทธศาสตร์ นโยบาย การออกแบบเครื่องมือ การประสานภาคีเครือข่าย การส่งเสริมการมีส่วนร่วม และการติดตามผลการดำเนินงาน

ผลลัพธ์ของการขับเคลื่อนการจัดการขยะเชิงเศรษฐกิจหมุนเวียนแบบมีส่วนร่วม ได้แก่ การลดปริมาณขยะ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของประชาชน การเกิดเครือข่ายความร่วมมือและความต่อเนื่องของระบบการจัดการขยะในชุมชน

เงื่อนไขความสำเร็จของการขับเคลื่อน ได้แก่ ภาวะผู้นำ ความเข้มแข็งของภาคีเครือข่าย ความเหมาะสมของเครื่องมือเชิงนโยบาย และการยอมรับของประชาชน

กรอบการวิเคราะห์ดังกล่าวถูกใช้เป็นแนวทางในการเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์เนื้อหา และการตีความผลการวิจัย เพื่ออธิบายกลไกและเงื่อนไขของการขับเคลื่อนการจัดการขยะเชิงเศรษฐกิจหมุนเวียนแบบมีส่วนร่วมในตำบลบ้านกุ่ม จังหวัดเพชรบุรี

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อศึกษาบทบาทของ อบต. บ้านกุ่ม จังหวัดเพชรบุรี ในฐานะผู้จัดการเครือข่ายนโยบายในการขับเคลื่อนการจัดการขยะเชิงเศรษฐกิจหมุนเวียนแบบมีส่วนร่วม โดยคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ประกอบด้วยผู้ให้ข้อมูลสำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึก จำนวน 10 คน และผู้เข้าร่วมประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) จำนวน 15 คน ซึ่งเป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการขยะในพื้นที่

เครื่องมือวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย 1) แบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้าง (Structured In-depth Interview) ใช้สำหรับศึกษาสภาพปัญหา บทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบลบ้านกุ่มในฐานะผู้จัดการเครือข่ายนโยบาย ตลอดจนกลไกและเงื่อนไขความสำเร็จในการขับเคลื่อนการจัดการขยะเชิงเศรษฐกิจหมุนเวียนแบบมีส่วนร่วม และ 2) แนวคำถามสำหรับการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group Discussion Guideline) ใช้สำหรับแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ตรวจสอบความสอดคล้องของข้อมูล และร่วมวิเคราะห์แนวทางการจัดการขยะเชิงเศรษฐกิจหมุนเวียนในระดับพื้นที่ โดยการพัฒนาเครื่องมือวิจัยเริ่มจากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการขยะเชิงเศรษฐกิจหมุนเวียน การมีส่วนร่วมของประชาชน เครือข่ายนโยบาย และการบริหารภาครัฐแนวใหม่ จากนั้นกำหนดประเด็นคำถามให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย และนำร่างเครื่องมือเสนอผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 ท่าน ประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิด้านรัฐประศาสนศาสตร์ ด้านการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อม และด้านการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยผลการประเมินพบว่ามีค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์การวิจัย (Index of Item Objective Congruence: IOC) เท่ากับ 1.00 ทุกข้อคำถาม ก่อนนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม

การรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการระหว่างเดือนมกราคม-พฤษภาคม พ.ศ. 2568 โดยเก็บข้อมูลหลายรูปแบบประกอบกัน ได้แก่ 1) การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการจัดการขยะของ อบต. บ้านกุ่ม แผนพัฒนาท้องถิ่น รายงานผลการดำเนินงาน และเอกสารทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง 2) การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 10 คน เพื่อศึกษาบทบาท กลไก และเงื่อนไขการขับเคลื่อนการจัดการขยะในระดับพื้นที่ และ 3) การประชุมกลุ่มย่อย จำนวน 15 คน เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและตรวจสอบความสอดคล้องของข้อค้นพบจากการสัมภาษณ์ นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังใช้การสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participant Observation) เพื่อศึกษาบริบทการดำเนินงานและพฤติกรรมจัดการขยะของประชาชนในพื้นที่ควบคุมกันไว้

ผู้วิจัยตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลด้วยวิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) ทั้งด้านแหล่งข้อมูล (Data Triangulation) โดยเปรียบเทียบข้อมูลจากผู้บริหารท้องถิ่น ผู้นำชุมชน และประชาชน และด้านวิธีการ (Methodological Triangulation) โดยเปรียบเทียบข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก การประชุมกลุ่มย่อย และการสังเกตการณ์ภาคสนาม เพื่อยืนยันความถูกต้องและเพิ่มความน่าเชื่อถือของข้อค้นพบ

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยดำเนินการตามขั้นตอน ได้แก่ 1) การถอดเทปและจัดเตรียมข้อมูลจากการสัมภาษณ์และการประชุมกลุ่มย่อย 2) การอ่านข้อมูลซ้ำหลายรอบเพื่อทำความเข้าใจภาพรวม 3) การจัดหมวดหมู่ข้อมูลตามประเด็นที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัยและกรอบแนวคิดการศึกษา 4) การสังเคราะห์และตีความข้อมูลเพื่อค้นหารูปแบบ กลไก และเงื่อนไขความสำเร็จของการขับเคลื่อนการจัดการขยะเชิงเศรษฐกิจหมุนเวียนแบบมีส่วนร่วม และ 5) การตรวจสอบความสอดคล้องของข้อค้นพบกับข้อมูลภาคสนามและเอกสารที่เกี่ยวข้อง ก่อนนำเสนอผลการวิจัยในลักษณะพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัย

ผลการศึกษา พบว่า

1. อบต. บ้านกุ่มได้ปรับบทบาทการจัดการขยะจากการดำเนินงานเชิงบริการแบบเดิม (เก็บ-ขน-กำจัด) ไปสู่การทำหน้าที่เป็นผู้จัดการเครือข่ายนโยบาย โดยมีบทบาทสำคัญที่สะท้อนลักษณะการบริหารเชิงเครือข่ายและการขับเคลื่อนเชิงนโยบายในระดับพื้นที่ ดังนี้

1.1 บทบาทกำหนดกรอบปัญหาและสร้างวาระร่วมของชุมชน (Problem Framing) โดยอบต.บ้านกุ่มยกระดับปัญหาขยะจากงานประจำของหน่วยงานสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อมไปสู่ประเด็นที่ประชาชนและชุมชนต้องร่วมรับผิดชอบ และส่งเสริมการจัดการขยะตั้งแต่ต้นทาง

1.2 บทบาทออกแบบเครื่องมือเชิงนโยบายที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของประชาชน (Policy Instrument Design) เช่น การส่งเสริมการใช้ถังหมักขยะอินทรีย์และกิจกรรมการคัดแยกขยะในครัวเรือน

1.3 บทบาทประสานภาคีและระดมทรัพยากรในพื้นที่ (Network Coordination and Resource Mobilization) โดยเชื่อมโยงผู้นำชุมชน อสม. วัด โรงเรียน และประชาชนให้ร่วมดำเนินกิจกรรมด้านการจัดการขยะในระดับหมู่บ้าน

1.4 บทบาทกระตุ้นการมีส่วนร่วมและสร้างแรงเสริมทางสังคม (Participation Activation) ผ่านกิจกรรมเชิงพื้นที่ เช่น “ขยะแลกผัก” และบ้านต้นแบบ เพื่อสร้างแรงจูงใจและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างต่อเนื่อง

1.5 บทบาทกำกับติดตามและประกันความต่อเนื่องของเครือข่าย (Monitoring and Continuity Management) โดยติดตามการดำเนินงานร่วมกับภาคีในพื้นที่ เพื่อสนับสนุนความต่อเนื่องของการคัดแยกและจัดการขยะในระดับครัวเรือน

บทบาททั้ง 5 ประการสะท้อนการเปลี่ยนผ่านของ อบต.บ้านกุ่มจากผู้ให้บริการจัดการขยะไปสู่ผู้จัดการเครือข่ายนโยบายที่มุ่งสร้างความร่วมมือและการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของประชาชนในระดับชุมชน

2. ความสำเร็จของการขับเคลื่อนการจัดการขยะเชิงเศรษฐกิจหมุนเวียนแบบมีส่วนร่วมในพื้นที่ อบต.บ้านกุ่ม เกิดจากกลไกการขับเคลื่อนที่เอื้อต่อการปฏิบัติในระดับครัวเรือน และเงื่อนไขสนับสนุนที่ช่วยให้การดำเนินงานเกิดความต่อเนื่อง ดังนี้

2.1 กลไกการขับเคลื่อน (Key Mechanisms) ได้แก่

2.1.1 กลไกการลดขยะต้นทางผ่านครัวเรือน (Household Feasibility Mechanism) โดยส่งเสริมให้ประชาชนจัดการขยะอินทรีย์ด้วยตนเองผ่านถังหมัก ทำให้ลดปริมาณขยะและเห็นผลลัพธ์ได้อย่างเป็นรูปธรรม

“ตอนแรกก็ไม่คิดว่าจะทำได้ แต่พอทำถังหมักจริง ๆ มันลดขยะไปเยอะมาก ไม่ต้องรอรถขยะทุกวัน” (ผู้นำชุมชน, การสื่อสารส่วนบุคคล, 24 มีนาคม 2568)

คำสัมภาษณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า การจัดการขยะอินทรีย์ด้วยถังหมักเป็นแนวทางที่ประชาชนสามารถปฏิบัติได้จริง และช่วยให้เกิดการลดขยะต้นทางอย่างเป็นรูปธรรม

2.1.2 กลไกแรงเสริมเชิงบวกและแรงหนุนทางสังคม (Positive Reinforcement Mechanism) โดยใช้กิจกรรมเชิงพื้นที่และตัวอย่างความสำเร็จในชุมชนเพื่อสร้างแรงจูงใจและการเรียนรู้ร่วมกัน

“เดิมที่บ้านก็ไม่เก็บกัน แต่เก็บไปขายก็ได้ทั้งเงิน และเป็นประโยชน์หลายทางก็เลยชวน ๆ กัน” (ประชาชนในพื้นที่, การสื่อสารส่วนบุคคล, 29 พฤษภาคม 2568)

คำสัมภาษณ์นี้สะท้อนให้เห็นว่า การได้รับประโยชน์จากการคัดแยกขยะช่วยสร้างแรงจูงใจในการมีส่วนร่วม และนำไปสู่การขยายผลผ่านการชักชวนกันภายในชุมชน

2.1.3 กลไกการขยายผลผ่านเครือข่าย (Network Diffusion Mechanism) โดยอาศัยความร่วมมือของวัด โรงเรียน อสม. และผู้นำชุมชนในการสื่อสาร ติดตาม และขยายผลสู่ระดับครัวเรือน

“ผู้ใหญ่บ้าน อสม. แล้วก็ อบต. ช่วยกันสอนนักเรียนแล้วกลับไปสอนพ่อแม่ ชวนกันทำผ่านไลน์กลุ่ม” (ผู้นำชุมชน, การสื่อสารส่วนบุคคล, 29 พฤษภาคม 2568)

คำสัมภาษณ์ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า การขับเคลื่อนการจัดการขยะเกิดจากความร่วมมือของภาคีเครือข่ายหลายภาคส่วน ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการสื่อสารและขยายผลสู่ครัวเรือนในชุมชน

2.1.4 กลไกการบริหารแบบยืดหยุ่นและปรับตัวตามบริบท โดยปรับกิจกรรมวิธีสื่อสาร และการติดตามผลให้เหมาะสมกับบริบทของแต่ละชุมชน

2.2 เงื่อนไขความสำเร็จ (Success Conditions) ได้แก่

2.2.1 ภาวะผู้นำและความต่อเนื่องเชิงนโยบายของท้องถิ่น โดยมีความต่อเนื่องของผู้บริหารและทิศทางนโยบายของ อบต. ที่ทำให้การขับเคลื่อนเกิดความมั่นคง

2.2.2 ความเข้มแข็งของภาคีเครือข่ายและทุนทางสังคม โดยความร่วมมือของผู้นำชุมชน วัด อสม. และประชาชน ทำให้เกิดแรงขับเคลื่อนในพื้นที่ และเสริมความชอบธรรมของนโยบาย

2.2.3 ความเหมาะสมของเครื่องมือเชิงนโยบายต่อวิถีชีวิตชุมชน โดยเป็นมาตรการที่ “ทำงาน เห็นผล และทำซ้ำได้” ทำให้ประชาชนยอมรับและปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะการจัดการขยะอินทรีย์ในระดับครัวเรือน

2.2.4 ระบบติดตามและการสื่อสารผลลัพธ์เชิงรูปธรรม โดยการติดตามผล และการสื่อสารความสำเร็จของชุมชนช่วยให้ประชาชนเชื่อมั่นและพร้อมรักษาพฤติกรรมต่อเนื่อง ซึ่งทำให้การจัดการขยะเชิงเศรษฐกิจหมุนเวียนไม่หยุดอยู่เพียงกิจกรรมระยะสั้น

โดยสรุป ความสำเร็จของการจัดการขยะเชิงเศรษฐกิจหมุนเวียนแบบมีส่วนร่วมในตำบลบ้านกุ่มเกิดจากการทำงานร่วมกันของกลไกการลดขยะต้นทาง แรงเสริมทางสังคม เครือข่ายความร่วมมือ และการบริหารจัดการที่ยืดหยุ่นตามบริบท ภายใต้บทบาทของ อบต.บ้านกุ่ม ในฐานะผู้จัดการเครือข่ายนโยบาย

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า ความสำเร็จของการขับเคลื่อนการจัดการขยะเชิงเศรษฐกิจหมุนเวียนแบบมีส่วนร่วมในตำบลบ้านกุ่มมิได้เกิดจากมาตรการเชิงเทคนิคเพียงอย่างเดียว หากแต่เกิดจากการจัดวางบทบาทของ อบต. บ้านกุ่มให้เป็นผู้จัดการเครือข่ายนโยบาย (Policy Network Manager) ที่สามารถกำหนดทิศทางนโยบายระดับพื้นที่ ออกแบบเครื่องมือให้เหมาะกับวิถีชีวิตระดมภาคีและทรัพยากร และระดับประคองความร่วมมือให้ต่อเนื่อง จนทำให้การจัดการขยะต้นทางในระดับครัวเรือนพัฒนาเป็นระบบความร่วมมือของชุมชนในภาพรวม ดังนี้

ประการแรก ผลการวิจัยสะท้อนการเปลี่ยนผ่านบทบาทของประชาชนจาก “ผู้รับบริการ” สู่ “ผู้จัดการขยะด้วยตนเอง” ทั้งในด้านความรู้ ความเข้าใจ ทักษะคิด และการลงมือปฏิบัติ โดยเฉพาะในช่วงการดำเนินโครงการ “พลเมืองยุคใหม่ ชุมชนไร้ถัง” ที่ทำให้ประชาชนจำนวนมากเริ่มคัดแยกขยะ หมักขยะอินทรีย์ และตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมในระดับครัวเรือนมากขึ้น ลักษณะดังกล่าวสามารถอธิบายผ่านแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยเฉพาะ

“บันไดการมีส่วนร่วม” ของ Amstein (1969) ซึ่งชี้ว่าการมีส่วนร่วมที่แท้จริงต้องก้าวข้ามจากการรับฟังความคิดเห็นไปสู่การมีอำนาจร่วมในการตัดสินใจ กรณีของ อบต.บ้านกุ่มสะท้อนให้เห็นการมีส่วนร่วมที่มากกว่าการเข้าร่วมกิจกรรม แต่ค่อย ๆ พัฒนาไปสู่การร่วมกำหนดแนวทาง ปรับเปลี่ยนพฤติกรรม และเป็นเจ้าของกลไกการจัดการขยะในชีวิตประจำวัน อันเป็นลักษณะของการมีส่วนร่วมเชิงราบ (Horizontal Collaboration) ที่ช่วยลดความสัมพันธ์เชิงลำดับชั้นแบบดั้งเดิมและก่อให้เกิดวัฒนธรรมใหม่ของการร่วมรับผิดชอบร่วมกันในชุมชน และข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับการศึกษาของศรีธนรัชต์ ศิลปศึกษา และ ผ่องพรรณ มุริกันนท์ (2562) ที่ศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนและภาคีเครือข่ายในการจัดการขยะมูลฝอยของเทศบาลตำบลอาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งพบว่าการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของประชาชนเกิดขึ้นเมื่อชุมชนมีส่วนร่วมในการวางแผน ดำเนินงาน และได้รับประโยชน์จากระบบจัดการขยะร่วมกัน โดยเฉพาะการดำเนินงานธนาคารขยะและกิจกรรมคัดแยกขยะในครัวเรือน อย่างไรก็ตาม กรณีของตำบลบ้านกุ่มมีลักษณะแตกต่างออกไป เนื่องจากการมีส่วนร่วมมิได้ขับเคลื่อนผ่านธนาคารขยะเป็นหลัก แต่เกิดจากการเชื่อมโยงเครือข่ายวัด โรงเรียน อสม. และครัวเรือนเข้ากับกิจกรรมลดขยะต้นทาง จนทำให้การจัดการขยะกลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตประจำวันของประชาชน

ประการที่สอง ผลจากการดำเนินงาน สามารถอธิบายผ่านแนวคิดเครือข่ายนโยบาย (Policy Network Theory) เพราะการจัดการขยะเป็นปัญหาสาธารณะที่ซับซ้อนและไม่สามารถแก้ได้โดยรัฐฝ่ายเดียว ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า อบต. วัด โรงเรียน อสม. กลุ่มอาชีพ ผู้นำชุมชน รวมถึงภาคีสนับสนุนภายนอก ทำหน้าที่เป็น จุดเชื่อมโยงในเครือข่าย จนทำให้การจัดการขยะกลายเป็น นโยบายร่วมของชุมชน ผ่านการสื่อสาร สร้างฉันทามติ และแลกเปลี่ยนทรัพยากรอย่างต่อเนื่อง ประเด็นนี้สอดคล้องกับ Rhodes (1997) ที่มองว่านโยบายสาธารณะร่วมสมัยเกิดจากความสัมพันธ์และการพึ่งพาทรัพยากรร่วมกันของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลายฝ่าย และยังสอดคล้องกับ Marsh & Smith (2000) ที่เน้นว่าความสำเร็จของนโยบายเกิดจากความสามารถในการบริหารเครือข่ายและการเรียนรู้ร่วมกันของภาคีในระบบ ในประเด็นนี้ อบต.บ้านกุ่มจึงไม่ได้ลดบทบาทลง แต่เปลี่ยนบทบาทจากผู้ใช้อำนาจสั่งการไปเป็นผู้จัดการความสัมพันธ์เชิงเครือข่าย เพื่อให้ภาคีทำงานร่วมกันได้จริงในระดับปฏิบัติการ

นอกจากนี้ ลักษณะการขับเคลื่อนดังกล่าวยังสะท้อนกรอบแนวคิดการบริหารแบบความร่วมมือ (Collaborative Governance) ซึ่งเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง การสร้างฉันทามติ และการร่วมรับผิดชอบต่อผลลัพธ์ระหว่างภาครัฐและภาคีเครือข่าย (Ansell & Gash, 2008) โดยกรณีขององค์การบริหารส่วนตำบลบ้านกุ่มสะท้อนให้เห็นว่าการจัดการขยะมิได้ดำเนินการในลักษณะสั่งการจากบนลงล่าง หากแต่เป็นกระบวนการที่เปิดพื้นที่ให้ภาคีในชุมชนเข้ามา

มีบทบาทในการกำหนดแนวทางและร่วมดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ซึ่งช่วยเสริมสร้างความชอบธรรมของนโยบายและลดแรงต้านในระดับพื้นที่

ประการที่สาม การขับเคลื่อนการจัดการขยะของตำบลบ้านกุ่มยังสะท้อนหลักธรรมาภิบาล (Good Governance) โดยเฉพาะมิติการมีส่วนร่วม ความโปร่งใส และความรับผิดชอบ ผ่านการเปิดพื้นที่ให้ประชาชนร่วมกำหนดแนวทางบางประเด็น การสื่อสารข้อมูลอย่างต่อเนื่อง และการมี อสม. รวมถึงผู้นำชุมชนร่วมติดตามและสะท้อนผลการดำเนินงานในระดับพื้นที่ ซึ่งช่วยสร้างความไว้วางใจและลดช่องว่างระหว่างรัฐกับประชาชน สอดคล้องกับแนวคิดของ World Bank (1992) และ OECD (2020) ที่ชี้ว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนและการบูรณาการความร่วมมือระหว่างภาคส่วนเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยเสริมความชอบธรรมและความยั่งยืนของการดำเนินนโยบายในระดับท้องถิ่น

ประการที่สี่ ผลการศึกษายืนยันว่าเศรษฐกิจหมุนเวียน (Circular Economy: CE) ในระดับท้องถิ่นเกิดได้จริง เมื่อถูกแปลงเป็นระบบปฏิบัติการในชีวิตประจำวัน ไม่ใช่เพียงคำประกาศเชิงนโยบาย โดยเฉพาะเมื่อมีการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนและการสนับสนุนจากภาคีในระดับพื้นที่ (Nielsen et al., 2026) ซึ่งในกรณีบ้านกุ่มใช้การจัดการขยะอินทรีย์ด้วยการหมักและการนำกลับไปใช้ประโยชน์ในชุมชน เชื่อมโยงกับวิถีเกษตรและตลาดสีเขียว ซึ่งสะท้อนหลักการปิดวงจรทรัพยากร (Closing the Loop) อย่างเป็นรูปธรรม แนวทางดังกล่าวยังสอดคล้องกับ Ellen MacArthur Foundation (2020) ที่เสนอให้ออกแบบระบบเพื่อให้ลดของเสียและสร้างคุณค่าใหม่จากสิ่งที่เคยถูกทิ้ง มากกว่าการจัดการปลายทางเพียงอย่างเดียว ทั้งยังสามารถเชื่อมโยงกับแนวคิดการจัดการทรัพยากรโดยชุมชน (Community-Based Resource Management) ซึ่งเน้นให้ประชาชนเป็นเจ้าของการจัดการทรัพยากรของตนเอง มากกว่าพึ่งพารัฐเป็นหลัก ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการจัดการทรัพยากรโดยชุมชน (Pretty, 1995) โดยผลการวิจัยสะท้อนว่ากลไกถึงหมักและกิจกรรมเชิงพื้นที่ทำให้ครัวเรือนเห็นผลและพร้อมลงมือทำต่อเนื่อง จึงทำให้ CE สามารถฝังตัวได้ในระดับฐานราก ซึ่งสะท้อนหลักการปิดวงจรทรัพยากรอย่างเป็นรูปธรรม และสอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียนในระดับพื้นที่ (Ellen MacArthur Foundation, 2020) และสะท้อนว่า CE ในระดับท้องถิ่นมิใช่ประเด็นเชิงเทคนิค แต่เป็นประเด็นเชิงสถาบันและพฤติกรรมที่ต้องอาศัยกลไกทางสังคมควบคู่กัน และผลการศึกษาี้ยังสอดคล้องกับการศึกษาของ พชรพร ศักดิ์ศรีวัน และ พิทักษ์ ศิริวงศ์ (2566) ที่ศึกษาการประยุกต์ใช้แนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียนเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มจากขยะชุมชน บ้านหนองหมู จังหวัดนครปฐม ซึ่งพบว่า การนำเศษอาหาร เปลือกไข่ ขี้ไก่ และวัสดุเหลือใช้กลับมาใช้ประโยชน์สามารถช่วยลดปริมาณขยะและสร้างคุณค่าทางเศรษฐกิจในระดับครัวเรือนได้ อย่างไรก็ตาม กรณีของตำบลบ้านกุ่มแสดงให้เห็นพัฒนาการอีกขั้นหนึ่งของเศรษฐกิจหมุนเวียน กล่าวคือ มิได้จำกัดอยู่เพียงการใช้ประโยชน์จากขยะในระดับครัวเรือน แต่ได้รับการขับเคลื่อนผ่านกลไก

ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและเครือข่ายชุมชน จนเกิดเป็นระบบการจัดการทรัพยากรในระดับพื้นที่ที่มีความต่อเนื่องและครอบคลุมมากกว่า

ในอีกมิติหนึ่ง เมื่อพิจารณาในกรอบการนำนโยบายไปปฏิบัติ (Policy Implementation) จะพบว่าบทบาทขององค์กรบริหารส่วนตำบลบ้านกลุ่มมีลักษณะสอดคล้องกับแนวคิดหน่วยงานระดับปฏิบัติการ (Street-level Organization) ซึ่งมีได้ทำหน้าที่เพียงปฏิบัติตามนโยบายจากส่วนกลาง หากแต่มีบทบาทสำคัญในการตีความ ปรับใช้ และออกแบบวิธีดำเนินงานให้สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ (Lipsky, 1980)

กล่าวคือ อบต.บ้านกลุ่มได้แปลงแนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียนซึ่งมีลักษณะเชิงนามธรรมให้กลายเป็นเครื่องมือที่สามารถปฏิบัติได้จริงในระดับครัวเรือน เช่น การใช้ถังหมักขยะอินทรีย์ และกิจกรรมสร้างแรงจูงใจในชุมชน สะท้อนให้เห็นว่าความสำเร็จของนโยบายขึ้นอยู่กับความสามารถของหน่วยงานระดับพื้นที่ในการปรับนโยบายให้สอดคล้องกับชีวิตจริงของประชาชน

ประการที่ห้า เมื่อพิจารณาร่วมกับงานวิจัยในประเทศไทยที่ผ่านมา จะพบว่าความสำเร็จของการจัดการขยะชุมชนมีองค์ประกอบร่วมสำคัญอย่างน้อย 3 ประการ ได้แก่ การมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับครัวเรือน ความเข้มแข็งของภาคีเครือข่ายในชุมชน และบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการประสานความร่วมมือและสร้างกลไกขับเคลื่อนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับข้อเสนอของ Nielsen et al. (2026) ที่ชี้ว่าการเปลี่ยนผ่านสู่เศรษฐกิจหมุนเวียนจำเป็นต้องอาศัยการมีส่วนร่วมและการเสริมพลังของชุมชนเป็นฐานสำคัญ ทั้งนี้ งานของศรีรัตนศิลป์ และ ผ่องพรรณ มุริกันนท์ (2562) สะท้อนบทบาทของกติกาสังคม บ้านต้นแบบ และภาคีเครือข่ายในการสร้างแรงจูงใจและเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของประชาชน ขณะทำงานของนิภาพรรณ เจนสันติกุล (2565) เน้นบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการบริหารจัดการและประสานความร่วมมือระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ ขณะที่ พัทธพร คักดีศรีวัน และ พิทักษ์ ศิริวงศ์ (2566) รวมถึง คณาธิป ไกยชน (2567) สะท้อนให้เห็นว่าแนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียนจะเกิดผลอย่างเป็นรูปธรรมได้เมื่อสามารถเชื่อมโยงการลดขยะ การใช้ประโยชน์จากทรัพยากร และการมีส่วนร่วมของประชาชนเข้าด้วยกันในระดับพื้นที่ ข้อค้นพบของตำบลบ้านกลุ่มจึงมิได้เป็นเพียงกรณีศึกษาของการจัดการขยะชุมชนเท่านั้น หากยังสะท้อนการบูรณาการองค์ประกอบทั้งสามประการดังกล่าวผ่านบทบาทขององค์กรบริหารส่วนตำบลในฐานะผู้จัดการเครือข่ายนโยบายที่สามารถเชื่อมโยงประชาชน วัด โรงเรียน อสม. และหน่วยงานภายนอกให้ร่วมขับเคลื่อนการจัดการขยะเชิงเศรษฐกิจหมุนเวียนได้อย่างเป็นรูปธรรม

ประการที่หก ในเชิงการบริหารภาครัฐ บทบาทของ อบต.บ้านกลุ่มสะท้อนคุณลักษณะบางประการของแนวคิด New Public Management (NPM) เช่น การมุ่งผลลัพธ์ การใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า และการลดภาระรัฐผ่านการปรับระบบบริการและดึงความร่วมมือของประชาชน

มาร่วมแก้ปัญหา ซึ่งแตกต่างจากบทบาทดั้งเดิมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มุ่งเน้นภารกิจเก็บ ขน และกำจัดขยะตามกรอบอำนาจหน้าที่ทางกฎหมาย (นิภาพรรณ เชนสันติกุล, 2565) อย่างไรก็ตาม กรณีบ้านกุ่มชี้ชัดว่า ประสิทธิภาพ เพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอ หากไม่สร้างความ เป็นเจ้าของร่วมและแรงจูงใจทางสังคม ดังนั้น การผสม NPM เข้ากับการบริหารแบบเครือข่าย และการมีส่วนร่วมเชิงราบจึงเป็นเงื่อนไขที่ทำให้เกิดผลลัพธ์เชิงพฤติกรรมจริง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด Collaborative Governance ของ Ansell & Gash (2008) ที่อธิบายว่าความร่วมมือระหว่างรัฐ และภาคส่วนต่าง ๆ จะเกิดผลได้เมื่อมีการทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ ต่อเนื่อง และมีการร่วมรับผิดชอบต่อผลลัพธ์

จะเห็นได้ว่าความสำเร็จของพื้นที่บ้านกุ่มอยู่ที่ความสามารถของ อบต. ในการทำหน้าที่ผู้จัดการเครือข่ายนโยบายที่ทำให้การจัดการขยะเชิงเศรษฐกิจหมุนเวียนไม่ใช่กิจกรรมชั่วคราว แต่กลายเป็นระบบความร่วมมือในระดับครัวเรือนและชุมชน

ดังนั้น ความสำเร็จของตำบลบ้านกุ่มจึงมิได้เกิดจากเครื่องมือเชิงนโยบายเพียงอย่างเดียว หากแต่เกิดจากการผสมระหว่างการบริหารแบบเครือข่ายที่เปิดพื้นที่ให้เกิดความร่วมมือ และความยืดหยุ่นของหน่วยงานระดับปฏิบัติการที่สามารถปรับนโยบายให้เหมาะสมกับบริบทจริงของพื้นที่

ข้อเสนอแนะการวิจัย

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรปรับบทบาทเป็น “ผู้จัดการเครือข่ายนโยบาย” โดยจัดโครงสร้าง การทำงานร่วมกับผู้นำชุมชน อสม. วัด และโรงเรียนให้ชัดเจนพร้อมกำหนดระบบประสานงาน และติดตามผลอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้การจัดการขยะเป็นงานร่วมของชุมชน ไม่ใช่ภาระของ อบต.ฝ่ายเดียว

2. ควรเน้นมาตรการขยะต้นทางที่ประชาชนทำได้จริง เช่น คัดแยกขยะและจัดการขยะอินทรีย์ด้วยถังหมักในครัวเรือนควบคู่แรงจูงใจและกิจกรรมชุมชน เพื่อสร้างพฤติกรรมต่อเนื่อง และขยายผลสู่พื้นที่ใกล้เคียงได้อย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาการขยายผลรูปแบบการจัดการขยะเชิงเศรษฐกิจหมุนเวียนแบบมีส่วนร่วมไปยังองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่นที่มีบริบทต่างกัน เช่น พื้นที่เมืองจัดสรรหนาแน่น หรือพื้นที่ชนบท เพื่อเปรียบเทียบความเหมือน และความต่างของกลไกและเงื่อนไขความสำเร็จ

2. ควรวิจัยเชิงประเมินผลในระยะยาว โดยติดตามการเปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรมประชาชน ความเข้มแข็งของเครือข่าย และผลลัพธ์เชิงระบบ เช่น ปริมาณขยะที่ลดลง ต้นทุนการจัดการขยะ และความยั่งยืนของมาตรการในระดับครัวเรือนและชุมชน

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง การบริหารจัดการขยะอย่างมีส่วนร่วม ภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียนขององค์การบริหารส่วนตำบลบ้านกุ่ม อำเภอมะนัง จังหวัดเพชรบุรี ซึ่งได้รับทุนสนับสนุนจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (ววน.) สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2568 ผู้วิจัยขอขอบคุณมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี หน่วยงานต้นสังกัด และขอขอบคุณ องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านกุ่ม จังหวัดเพชรบุรี ในการให้ข้อมูลและเข้าดำเนินกิจกรรมในพื้นที่ตลอดการวิจัย

เอกสารอ้างอิง

- กรมควบคุมมลพิษ. (2564). *แนวทางการลดและคัดแยกขยะมูลฝอยภายในอาคาร*. กรมควบคุมมลพิษ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.
- คณาธิป ไกยชน. (2567). การบริหารจัดการขยะตามแนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียน (Circular Economy). *วิจัยปริทัศน์*, (47), 1-20.
- นิภาพรณ เจนสันติกุล. (2565). การบริหารจัดการขยะมูลฝอยขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในประเทศไทย (Solid Waste Management of Local Administrative Organizations in Thailand). *วารสารสิ่งแวดล้อม*, 26(1), 1-7.
- พัชรพร ศักดิ์ศรีวัน และพิทักษ์ ศิริวงศ์. (2566). *แนวทางการประยุกต์ใช้แนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียนเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มจากขยะชุมชน บ้านหนองหมู หมู่ที่ 5 อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม ประเทศไทย*. *The New Viridian Journal of Arts, Humanities and Social Sciences*, 3(3), 1-15.
- ศรัณรัตน์ ศิลปศึกษา และผ่องพรรณ มุริกันนท์. (2562). การมีส่วนร่วมของชุมชนและภาคีเครือข่ายในการพัฒนาระบบการจัดการขยะมูลฝอย เทศบาลตำบลอาจสามารถ อำเภออาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด. *วารสารวิชาการสาธารณสุข*, 28(3), 383-392.
- Ansell, C., & Gash, A. (2008). Collaborative governance in theory and practice. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 18(4), 543-571.
- Arnstein, S. R. (1969). A ladder of citizen participation. *Journal of the American Institute of Planners*, 35(4), 216-224. <https://doi.org/10.1080/01944366908977225>

- Ellen MacArthur Foundation. (2013). *Towards the circular economy: Economic and business rationale for an accelerated transition*. <https://ellenmacarthurfoundation.org>
- Ellen MacArthur Foundation. (2020). *Completing the picture: How the circular economy tackles climate change*.
- Lipsky, M. (1980). *Street-level bureaucracy: Dilemmas of the individual in public services*. Russell Sage Foundation.
- Marsh, D., & Smith, M. (2000). Understanding policy networks: Towards a dialectical approach. *Political Studies*, 48(1), 4–21.
- Nielsen, H. N., Moalem, R. M., Løkke, S., Darasouk, A., & Latthachack, P. (2026). From linear to circular: Empowering communities through participation in waste management – Insights from Southeast Asia and Scandinavia. *Waste Management & Research*, 44(1), <https://doi.org/10.48620/90840>
- OECD. (2020). *The circular economy in cities and regions*. OECD.
- Pretty, J. N. (1995). Participatory learning for sustainable agriculture. *World Development*, 23(8), 1247–1263.
- Rhodes, R. A. W. (1997). *Understanding governance: Policy networks, governance, reflexivity and accountability*. Open University Press.
- World Bank. (1992). *Governance and development*. World Bank.